

Key words: motivation of learning, methodological foundations of motivation development, formation of learning motivation.

Отримано: 21.01.2015 р.

УДК159.9

В.В. Корнієнко, С.Д. Алексеєнко, К.П. Кутовий

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА ШЛЯХУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

В.В. Корнієнко, С.Д. Алексеєнко, К.П. Кутовий. Особливості діагностики та корекції емоційної сфери у дітей з обмеженими можливостями на шляху соціальної адаптації. Вивчено та узагальнено дані досліджень, присвячених агресивності молодших школярів з розумовою відсталістю. Визначено теоретичні підстави для побудови та використання програми, спрямованої на вивчення, подолання та психопрофілактику агресивності у молодших школярів з розумовою відсталістю. Розроблена та адаптована система занять, заснована на засобах арт-терапії, які, на нашу думку, мають широкі можливості щодо сприяння більш швидкої соціалізації дитини з особливими потребами.

Ключові слова: агресивність дітей з особливими потребами, арт-терапія, психопрофілактика, соціалізація, оптимізація дитячо – батьківських стосунків.

В.В. Корнієнко, С.Д. Алексеєнко, К.П. Угловой. Особенности диагностики и коррекции эмоциональной сферы у детей с ограниченными возможностями на шляху соціальної адаптації. Изучено и обобщено данные исследований, посвященных агрессивности младших школьников с умственной отсталостью. Определено теоретические основания для построения и использования программы, направленной на изучение, преодоление и психопрофилактику агрессивности у младших школьников с умственной отсталостью. Разработанная и адаптированная система занятий, основанная на мероприятиях в рамках арт-терапии, которая, по нашему мнению, обладает широкими возможностями и будет содействовать более быстрой социализации ребенка с особыми нуждами.

Ключевые слова: агрессивность детей с особыми нуждами, арт-терапия, психопрофилактика, социализация, оптимизация родительско-детских отношений.

Постановка проблеми визначається динамікою тенденцій до гуманізації українського суспільства на даному етапі соціокультурного розвитку. У педагогічній і психологічній науках та практичних заходах посилюються інтеграційні процеси, що вимагають створення оптимальних психологічних умов навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та можливостями. Виявлення та активізація потенційних мож-

ливостей такої категорії дітей дозволить задовольнити їх життєві потреби, розвинути особистісну активність та адекватну взаємодію з навколишнім світом, реалізувати себе та забезпечити відповідність діяльності та поведінки умовам соціуму (В.М.Синьов, В.І.Бондар, І.Д.Бех, В.В.Засенко та ін.).

Але наявність серйозної проблеми, такої як агресивна поведінка, ускладнює процес навчання і виховання та, як наслідок, порушує соціалізацію молодших школярів з розумовою відсталістю. Складність вивчення даного феномена у цієї категорії дітей молодшого шкільного віку визначається неоднозначністю підходів до розуміння причин агресивності, етіології та механізмів її формування.

Проблема агресивної поведінки при розумовій відсталості і її корекції ніколи не втрачала своєї актуальності в силу того, що, хоча багатьма авторами (Рубінштейн С.Я., Кузьміна К.С., Селецький А.І., Ісаєв Д.М. та інші) і було визначено особливості агресивної поведінки у різних груп школярів, але недостатність висвітлення можливостей діагностики, корекції, практики виховання і методичних аспектів, щодо подолання проявів агресивної поведінки у даній категорії дітей, спонукали нас до більш глибокого вивчення цієї проблеми.

Мета нашого дослідження полягала в визначенні певних особливих заходів діагностики та психокорекції дітей з обмеженими можливостями на шляху їх соціальної адаптації.

Гіпотеза дослідження полягала в припущенні:

- діти з розумовою відсталістю мають більші прояви агресивності, що відрізняє їх від здорових дітей;

- реалізація запропонованих заходів сприятиме не тільки психокорекції та психопрофілактиці проявів агресивності, а й оптимізуватиме дитячо- батьківські стосунки.

Доведено, що патологія емоційно-вольової сфери властива розумовій відсталості, але на всіх етапах онтогенезу існують вікові періоди, коли порушення поведінки у розумово відсталих осіб можуть або значно посилюватися, або навіть виникати вперше на раніше благополучному щодо цього фоні (порушення поведінки можуть розглядатися як явища декомпенсації при інтелектуальному дефекті, коли існує особлива фаза розвитку інтелектуальної діяльності). Одним з найбільш істотних факторів, що сприяють декомпенсації психічного стану при розумовій відсталості, вважається дисгармонійність протікання критичних вікових фаз, коли існує небезпека декомпенсації поведінки саме при ускладнених формах розумової відсталості, де пошкодженість підкіркових відділів мозку обумовлюють в підлітковому віці ліквородинамічні порушення, явища вегетативної дистонії та ендокринно-обмінні дисфункції [5,12,20].

Оскільки, згідно гіпотези, діти з розумовою відсталістю мають більш високі прояви агресивності ніж здорові діти, тож і завдання нашого дос-

лідження полягало в тому, щоб порівняти рівень прояву їх агресивності, а також визначити тенденцію зміни проявів агресивної поведінки під впливом психокорекційних заходів.

Сучасна вітчизняна спеціальна психологія та педагогіка значною мірою орієнтовані на застосуванні в корекційному виховному процесі різноманітних видів психокорекції, але найбільш ефективними, для даного контингенту дітей, показали себе заходи з елементами арт-терапії, як найбільш придатні щодо виховання гармонійної особистості, культурного розвитку, а також психічного здоров'я дітей з особливими потребами[11,13,16].

Вибірка нашого дослідження складалася з 80 молодших школярів: 45 – які навчаються в загальноосвітній школі № 2 та 35 розумово відсталих дітей, що навчаються в НРЦ "Шанс" м. Дніпропетровська.

В дослідженні ми використали комплекс проєктивних психодіагностичних методик, який дав змогу визначити високий рівень агресивності у розумово відсталих дітей у порівнянні з нормальними, а в основу психокорекційних занять з молодшими школярами були покладені заходи арт-терапії, запозичені з досвіду Копитіна О.І., Лебедевої Л.Д., Авраменка М.Л. [10,11,15]. Психокорекційні заходи складались із виконання наступних завдань:

- корекція емоційної сфери та поведінки;
- формування моральних уявлень;
- розвиток здатності розуміти емоційний стан іншої людини й умінь адекватно висловлювати своє;
- розвиток міжособистісних взаємин як усередині колективу школярів, так і з експериментатором;
- розвиток умінь переносити отримані знання в нову ситуацію;
- розвиток творчих здібностей учнів;
- корекція та попередження неадекватної реакції в рамках конфліктної ситуації.

Після закінчення психокорекційних заходів, які тривали протягом двох місяців, з учнями була проведена індивідуальна бесіда з метою з'ясування поведінки в конкретній запропонованій експериментатором ситуації, тобто констатація зміни або можливої відмови від агресивної поведінки як стереотипу реакції в конфліктній ситуації.

Дослідженим обох груп пропонувалося три ситуації виходячи з спрямованості реакції на людину (методика Розенцвейга):

- на членів сім'ї ;
- на незнайому людину ;
- на однолітка, товариша.

Також були взяті модифіковані ситуації з корекційних занять,аналіз яких в рамках заняття з корекції агресивної поведінки не проводився.

Перший сценарій – взаємодія з членом сім'ї в конфліктній ситуації; другий – конфліктна ситуація між однолітками; третій – участь в конфліктній ситуації з незнайомою людиною.

Аналіз проявів агресії у молодших школярів в рамках дослідження представлений в таблиці 1 та відображено на діаграмі 1.

Таблиця 1

Прояв агресії у молодших школярів експериментальної і контрольної груп (контрольний експеримент)

Прояв агресії / напрям реакції	Наявність			
	Експеримент. група		Контрольна група	
	Кільк. чол	%	Кільк. чол	%
Екстрапунктивний (Е)	8	47	1	14,4
Інтропунктивний (І)	4	23,5	2	28,5
Імпунитивний (М)	5	29,5	4	57,1

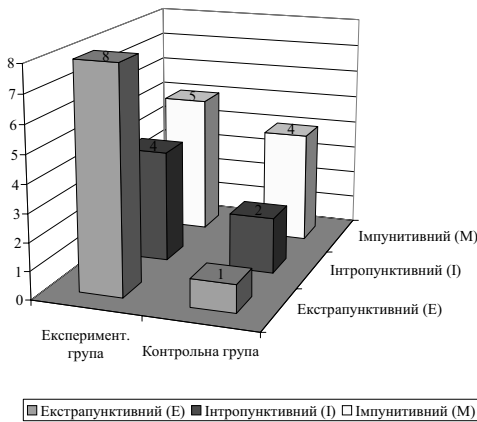

Рис. 1. Прояв агресії у молодших школярів експериментальної і контрольної груп

Виходячи з даних, представлених у таблиці прослідковується наступна тенденція: 47% учнів експериментальної групи досі схильні направляти свою реакцію на навколишнє середовище; у 23,5% учнів звинувачення всякого роду відсутні і 29,5% – направляють агресивну реакцію на самих себе.

У контрольній групі в більшості випадків (57,1%) фруструюча ситуація розглядається як щось незначне або неминуче, що проходить з часом, звинувачення оточуючих або самого себе відсутні; у 14,4% – реакція спрямована на оточення і 28,5% – агресія направлена на самих себе (табл.2).

Таблиця 2

Групи	«Присутній ефект»: задача вирішена	«Відсутній ефект»: задача не вирішена
	Кількість досліджуваних(%)	Кількість досліджуваних(%)
1 група	(35.3)	(64.7)
2 група	(71.4)	(28.6)

Більш наочно результати експерименту по контрольній та експериментальній групах представлені на рис. 2.

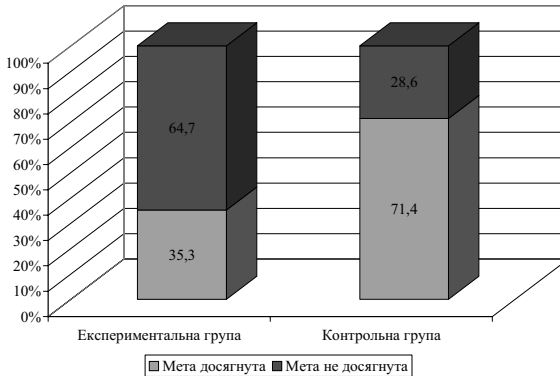

Рис. 2. Результати корекційних занять в контрольній та експериментальній групах

Результати, які відображені на рисунку 2 показали, що реалізація арт-терапевтичної програми, спрямованої на підвищення знань, вмінь та навичок, позитивної поведінки у дітей, було помічено зниження надмірного напруження, проявів агресивності, тривожності та усунення бар'єрів для конструктивних взаємодій с батьками та оточуючими. Отже:

- агресивна поведінка – не рідкість в повсякденному житті, але завжди існувала необхідність захистити дітей від її наслідків. Розумово відстала дитина в силу свого інтелектуального дефекту більш вразлива як до впливу суспільства, так і свого образу-Я. Використовуючи агресивну поведінку як засіб захисту, дитина відгороджується і захищає свою слабку, сензитивну особистість. Так як у цих дітей основні нервові процеси співставлені між собою з порушенням, вони проявляють увесь діапазон своїх агресивних проявів: від дратівливості, злоби, простого почуття образи до невмотивованих спалахів невгамовної агресії на оточуючих людей та самих себе: звинувачуючи, вимагаючи та просто проявляючи своє невдоволення. Тому ми бачимо збільшення кількості асоціальних елементів, які складають розумово відсталі особи, бо відкинуті батьками та однолітками

внаслідок наявності у них агресивної поведінки, вони не можуть стати повноправними членами суспільства.

- в ході дослідження ми з'ясували, що агресивність – це властивість особистості, що полягає в готовності і перевазі використання насильницьких засобів для реалізації своїх цілей. А всі особливості психічної діяльності розумово відсталих дітей носять стійкий характер, оскільки вони є результатом органічних уражень на різних етапах розвитку.

Зниження інтелектуальних можливостей утруднює диференціацію негативних емоцій і можливість їх контролю, але досліджувані діти легко вступали в контакт, погоджувалися взяти участь у "заняттях". Послідовність пред'явлення завдань була різною, залежно від індивідуальних особливостей досліджуваних, їх інтересів. У роботу також були активно задіяні їхні батьки.

Аналіз діагностичних даних показали, що більшість дітей в експериментальній групі схильні направляти свою реакцію на навколишнє середовище, а також на самих себе, а у третини дітей – звинувачення всякого роду відсутні.

У контрольній групі в більшості випадків фруструюча ситуація розглядається як щось незначне або неминуче, що проходить з часом, звинувачення оточуючих або самого себе відсутні, а 30 % випробовуваних реакцію направляють на самих себе, з прийняттям провини або ж відповідальності за виправлення ситуації, що виникла.

- нами була підібрана і адаптована система занять, заснована на заходах арт-терапії, яка, на нашу думку, володіє широкими можливостями і сприяє швидкій соціалізації дитини з особливими потребами. Вона як невербальний засіб спілкування особливо цінна для тих, хто недостатньо добре володіє мовою, відчуває труднощі в словесному описі своїх переживань, у міжособистісній взаємодії.

- під впливом спеціально організованих корекційних занять намітилися позитивні зміни в поведінкових реакціях в конфліктних ситуаціях у невеликої кількості відібраних учнів. Це знайшло своє відображення в частковій відмові від прояву агресії при збереженні спрямованості агресивної поведінки в залежності від вікової категорії.

Таким чином, програма занять сприяла зниженню агресивності у молодших школярів, а саме: у дітей знизилася агресивні прояви, дратівливість, тривожність і страхи.

- фективність застосування арт-терапії підтверджена методами обробки даних і якісними змінами в поведінці дітей.

Але говорити про повну корекцію агресивної поведінки, подолання даного поведінкового стереотипу неможливо, тому що розбір ситуацій в рамках корекційних занять не дають можливості точно передбачити, що опинившись у подібній ситуації в реальному часі, діти виберуть саме ту

модель поведінки, яку хотіли б бачити ми. Корекційні заняття, поряд з навчальними та виховними, покликані лише допомогти дитині правильно зорієнтуватися і правильно реагувати на конфліктну ситуацію.

Враховуючи положення соціально-когнітивної теорії формування особистості (А. Бандура, 1977) про роль відчуття впевненості суб'єктивної ефективності, що досягнуто у будь-якій діяльності; для виникнення мотивації до виконання інших видів діяльності з очікуванням успіхів у ній, можна було б скористатися досвідом, одержаним нами в роботі з дітьми інтернатного закладу для дітей з порушенням опорно-рухового апарату, де ми організували в умовах корекційного навчання виконання хворими підлітками художньої діяльності участь під керівництвом майстрів Петриківського розпису у виготовленні сувенірних виробів і шляхом залучення благодійних фондів забезпечили проведення виставок-продаж їх виробів. Це дозволило підліткам пережити почуття задоволення власною працею, можливість одержання винагороди за нього, що справило позитивний вплив на їх самооцінку та сформувало більш позитивне ставлення до світу в цілому.

Список використаних джерел

1. Agressiya u detej i podrostkov: Uchebnoe posobie / Pod red. N. M. Platonovoj. – Spb.: Rechj, 2006. – 335 s.
2. Bandura A. Podrostkovaya agressiya: izuchenie vliyaniya vospitaniya i semeynihh otnoshenij / A. Bandura, R. Uolter. – М., 2000. – 324 s.
3. Behron R. Agressiya / R. Behron, Richardson D. – SPb i dr.: Piter, 1998. – 352 s.
4. Byutner K. Zhitj s agressivnimi detjmi / K. Byutner. – М.: Pedagogika, 1991. – 141 s.
5. Ivanova L. Yu. Agressivnostj, zhestokostj i otnosheniya starsheklassnikov k ikh proyavleniyam. Problemih lichnosti, profilaktika otklonenij v eyo razvitii / L. Yu. Ivanova. – М., Arkhangeljsk, 1999. – s. 35-37
6. Isaev D. N. Umstvennaya otstalostj u detej i podrostkov. Rukovodstvo / D. N. Isaev. – SPb. : Rechj, 2003. – 391 s.
7. Korotchuk O. Yu. Art-terapiya u zhitti ditej z osoblivimi potrebami / Korotchuk O. Yu. // Osvita ta nauka u vimirakh XXI stolittya: Materiali zvitno-naukovoї konferencii, 12-13 travnya/ M-vo osviti i nauki Ukraїni, NPU im. M.P. Dragomanova. – K.: NPU, 2006. – S. 56-58.
8. Korrekcionnaya pedagogika v nachaljnomo obrazovanii/ Pod red. G. F. Kumarinoyj. – М.: Izdateljskij centr "Akademiya", 2003. – 320 s.
9. Kuzjmina T. I. Problema issledovaniya Ya-koncepcii umstvenno otstalihh mladshikh shkoljnikov / T. I. Kuzjmina // Korrekcionnaya pedagogika. – 2005. – № 2 (8). – S. 29-34.

10. Lebedeva L.D. Praktika art-terapii: podkhodih, diagnostika, sistema zanyatiy. – SPb.: Rechj, 2003. – 256 s.
11. Metodichni rekomendacii "Vikoristannya metodiv art-terapii v reabilitacii lyudey z problemami psikhichnogo zdorov'ya" / Za zagalnoyu redakciyu kandidata medichnikh nauk M.L.Avramenka K.: – Vseukraïnskiy centr profesijnoi reabilitacii invalidiv -2008. – 55 s.
12. Mamaychuk I.I. Psikhokorekcionnihe tekhnologii dlya detey s problemami v razvitii/ Mamaychuk I.I. – SPb.: Rechj, 2004. – S. 43 – 81.
13. Osnovi art-terapii /L.V. Pidlipishina. – K.: Marich, 2009 – 60 s.
14. Parens G. Agressiya nashikh detey / G. Parens. – M., 1999. – 323 s.
15. Prakticheskaya art-terapiya: Lechenie, reabilitaciya, trening/ Pod red. A.I. Kopihtina. – M.: "Kognito-Centr", 2008. – 281s.
16. Rihbakova S.G. Art-terapiya dlya detey s zaderzhkoy psikhicheskogo razvitiya: Uchebnoe posobie/ S.G.Rihbakova. – Spb: Rechj, 2007. – 144 s.
17. Semenyuk L.M. Psikhologicheskie osobennosti agressivnogo povedeniya podrostkov i usloviya ego korrekcii /L.M. Semenyuk. – M., 1999. – 41 s.
18. Sinjov V. M.Psikhologiya rozumovo vidstaloï ditini : Pidruchnik / V. M. Sinjov, M. P. Matveeva, O. P. Khokhlina. – K. : Znannya, 2008. – 359 s.
19. Shipicihna L.M. Narusheniya povedeniya uchenikov vspomogatel'noy shkolin /L.M. Shipicihna, E.S. Ivanov; Koleg Ehlidis Uehls, Velikobritaniya, 1992. – 290 s.
20. Ehmocionaljnihe narusheniya i ikh korrekciya/ Pod red.V.V. Lebedinskogo, O.V. Nikol'skoy., – M.: Prosvethenie, 1988. – s.15.
21. Ehnciklopediya psikhologicheskikh testov. Motivacionnihe, mezhlichnostnihe aspektih. – M.: Izdatel'stvo AST, – 1997. – 320 s.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Agressiya u detey i podrostkov: Uchebnoe posobie / Pod red. N. M. Platonovoy. – Spb.: Rechj, 2006. – 335 s.
2. Bandura A. Podrostkovaya agressiya: izuchenie vliyaniya vospitaniya i semeynikh otnosheniy / A. Bandura, R. Uolter. – M., 2000. – 324 s.
3. Behron R.Agressiya / R.Behron, Richardson D. – SPb i dr.:Piter,1998. – 352 s.
4. Byutner K. Zhitj s agressivnimi detjmi/K.Byutner. – M.: Pedagogika, 1991. – 141 s.
5. Ivanova L.Yu. Agressivnostj, zhestokostj i otnosheniya starsheklassnikov k ikh proyavleniyam. Problemih lichnosti, profilaktika otkloneniy v eyo razvitii / L.Yu. Ivanova. – M., Arkhangel'sk, 1999.- s. 35-37
6. Isaev D. N. Umstvennaya otstalostj u detey i podrostkov. Rukovodstvo / D. N. Isaev. – SPb. : Rechj, 2003. – 391 s.

7. Korotchuk O.Yu. Art-terapiya u zhitti ditey z osoblivimi potrebami / Korotchuk O.Yu. // Osvita ta nauka u vimirakh XXI stolittya: Materiali zvitno-naukovoï konferencii, 12-13 travnya/ M-vo osviti i nauki Ukraïni, NPU im. M.P. Dragomanova. – K.: NPU, 2006. – S. 56-58.

8. Korrekcionnaya pedagogika v nachalnom obrazovanii/ Pod red. G. F. Kumarinoy. – M.: Izdatel'skiy centr "Akademiya", 2003. – 320 s.

9. Kuzjmina T. I. Problema issledovaniya Ya-koncepcii umstvenno otstalikh mladshikh shkol'nikov / T. I. Kuzjmina // Korrekcionnaya pedagogika. – 2005. – № 2 (8). – S. 29 – 34.

10. Lebedeva L.D. Praktika art-terapii: podkhodih, diagnostika, sistema zanyatiy. – SPb.: Rechj, 2003. – 256 s.

11. Metodichni rekomendacii "Vikoristannya metodiv art-terapii v rehabilitacii lyudey z problemami psikhichnogo zdorov'ya" / Za zagalnoyu redakciyu kandidata medichnikh nauk M.L.Avrampenka K.: – Vseukraïnskiy centr profesijnoï rehabilitacii invalidiv -2008. – 55 s.

12. Mamaychuk I.I. Psikhokorekcionnihe tekhnologii dlya detey s problemami v razvitii/ Mamaychuk I.I. – SPb.: Rechj, 2004. – S. 43 – 81.

13. Osnovi art-terapii /L.V. Pidlipishina. – K.: Marich, 2009 – 60 s.

14. Parens G. Agressiya nashikh detey / G. Parens. – M., 1999. – 323 s.

15. Prakticheskaya art-terapiya: Lechenie, rehabilitaciya, trening/ Pod red. A.I. Kopyhtina. – M.: "Kognito-Centr", 2008. – 281s.

16. Rihbakova S.G. Art-terapiya dlya detey s zaderzhkoy psikhicheskogo razvitiya: Uchebnoe posobie/ S.G.Rihbakova. – Spb: Rechj, 2007. – 144 s.

17. Semenyuk L.M. Psikhologicheskie osobennosti agressivnogo povedeniya podrostkov i usloviya ego korekcii /L.M. Semenyuk. – M., 1999. – 41 s.

18. Sinjov V. M.Psikhologiya rozumovo vidstaloï ditini : Pidruchnik / V. M. Sinjov, M. P. Matveeva, O. P. Khokhlina. – K. : Znannya, 2008. – 359 s.

19. Shipichna L.M. Narusheniya povedeniya uchenikov vspomogatel'noy shkolih /L.M. Shipichna, E.S. Ivanov; Koleg Ehlidis Uehls, Velikobritaniya, 1992. – 290 s.

20. Ehmocionaljnihe narusheniya i ikh korekciya/ Pod red.V.V. Lebedinskogo, O.V. Nikol'skoy., – M.: Prosvethenie, 1988. – s.15.

21. Ehnciklopediya psikhologicheskikh testov. Motivacionnihe, mezhlichnostnihe aspektih. – M.: Izdatel'stvo AST, – 1997. – 320 s.

V.V. Kornienko, S.D. Alekseenko, P. K. Kutovoy. Features of diagnostics and correction of the emotional sphere of children with disabilities on adaptation lahoucine. The author studied and summarized the results of research on aggression of primary school children with mental retardation.

The research has shown that aggressive behavior is not uncommon in everyday life and there has always been a need to protect children from its consequences. Mentally retarded children, because of their intellectual defect, are more vulnerable

both to the influence of the society and their inner state. Using aggressive behavior as a means of self-protection such children dissociate themselves and protect their weak and sensitive personality. Since basic neural processes in these children are correlated with each other abnormally, they bring down the whole range of their aggressive manifestations, from irritability, malice and plain resentment to arbitrary irrepresible outbursts of aggression, not only on the people around them but also on themselves, blaming and demanding. Therefore, we see rows of antisocial elements that consist of mentally retarded persons who, rejected by their parents and peers as a result of their aggressive behavior, cannot become full members of the society.

The aim of our research consists in determination of complex of psychodiagnostic and psychocorrection measures for children with limited possibilities on a way to their social adaptation.

Method. The sample consists of 60 mentally retarded children, whose ages ranged from 8 to 11 years old.

In the course of our research we have found that aggression is a personality attribute which consists of their readiness and preference to use violent means to achieve goals. And all features of psychic activity of mentally retarded children are sustainable because they are the result of organic lesions at different stages of development.

Impairment in the intellectual capacities impedes differentiation of negative emotions and the ability to control them, but the children under study easily came into contact and agreed to participate in the "classroom activities". The sequence of presentation of tasks varied depending on the individual peculiarities of the children under study and their interests. Their parents were also actively involved in our work. The analysis of diagnostic data showed that the majority of children in the experimental group were inclined to direct their response to the surrounding environment and to themselves, and one third of children did not bring any accusations of any kind.

In the control group, in most cases a frustrating situation is seen as something insignificant or inevitable which passes with the lapse of time, blaming of others or themselves is absent, but 30% of the children under study direct their response on themselves with the adoption of guilt or responsibility for remedying the situation that has arisen.

We selected and adapted a system of activities based on the method of art therapy which we believe has broad possibilities and promotes rapid socialization of a child with special needs. As a nonverbal means of communication, it is particularly valuable for those who are not fluent in speech and have difficulty in verbal description of their experiences in interpersonal interaction.

Under the influence of specially organized remedial classes there have been positive changes in behavioral responses to conflict situations among a small number of selected students. It was reflected in the partial rejection of aggression while maintaining the focus of aggressive behavior depending on the age category.

Thus, the program of our activities helped reduce aggression in primary school children, that is, their aggressive behaviors, irritability, anxiety and fears decreased.

Results. The effectiveness of art therapy is confirmed by the data processing methods and qualitative changes in the children's behavior.

But we still cannot talk about full correction of aggressive behavior and overcoming of this behavioral stereotype because the analysis of situations within the remedial activities does not make it possible to accurately predict that, finding themselves in a similar situation in real time, the children will choose the exact model of behavior we want to see. Remedial classes, along with relevant

training and education, are designed only to help a child pattern his/her behavior and properly respond to conflict situations.

Conclusions. In general, according to parents and teachers and our own observations, after implementation of the program the behavior of children who had received remedial training improved, the number of aggressive outbursts decreased and they become less sustained.

Key words: aggressive children with special needs, art therapy, psychoprophylaxis, socialization, optimization of parent – child relationship.

Отримано: 16.02.2015 р.

УДК 159. 923

О.В. Корнієнко

ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧНИЙ (ЭКСТРАВЕРТОВАНИЙ) ТА ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗИ ПСИХОСОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТОК-ДІВЧАТ КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

О.В. Корнієнко. Індивідуально-типологічний (екстравертований) та факторний аналізи психосоматичного здоров'я студенток-дівчат КНУ імені Тараса Шевченка. У статті на основі результатів багатолітнього (2006-2009 років) емпіричного дослідження представлений індивідуально-психологічний (екстравертований) та факторний аналізи показників психосоматичного здоров'я дівчат-екстравертів КНУ імені Тараса Шевченка. Проведений диференційований аналіз вибірки дівчат-студентів (n=375) з урахуванням виділення трьох підгруп: інтровертів (n=79), амбівертів (n=111), екстравертів (n=185). Підготовлені до друку та передані до редакції журналу ВАК України з психології по двом вибіркам дівчат інтровертів та амбівертів. Виконані усі етапи комплексного дослідження: середньостатистичний, кореляційний, факторний аналізи на прикладі вибірки дівчат-екстравертів (n=185) з урахуванням складної динаміки 45 сумарних показників чотирьох блоків психодіагностичних методик. Отримані результати підтвердили наше припущення про провідну роль та вплив двох факторної теорії особистості Н.Ейзенк (екстраверсії, емоційної стабільності/нестабільності) на психосоматичне здоров'я досліджуваних дівчат-студентів.

Ключові слова: психодіагностика, психосоматичне здоров'я дівчат-екстравертів

А.В. Корниенко. Индивидуально-типологический (экстравертированный) и факторный анализы психосоматического здоровья студенток-девушек КНУ имени Тараса Шевченко. В статье на основе результатов многолетнего (2006-2009 годов) эмпирического исследования представлен индивидуально-психологический (экстравертированный) и факторный анализы показателей психосоматического здоровья девушек-экстравертов КНУ имени Тараса Шевченко. Проведен дифференцированный анализ выборки девушек-студенток (n = 375) с учетом выделения трех подгрупп: интровертов (n = 79), амбивертов (n = 111), экстравертов (n = 185). Подготовлены к